

CAPVT I.
MANDUCATIO.

§. I.

Morsus; manducatio.

Plurimi, quos natura alimento destinauit, cibi duri sunt, tenaces, fibrosi, sicci; nec bene in ventriculo subigi possunt, nisi in minimas particulas diuidantur, dissepantur, atterantur.

Adhaec ut ciborum praeparationi, & simul gustui natura consuleret, adfundit sub ipsa manducatione liquidum, quo maior cibis fluiditas, acutior sapor, & coctionis facilitas concilietur.

Mutatio igitur ciborum in ore ad duo officia reducitur, ad officia dentium, dein ad saluariae actionem.

Actio, qua cibum dentibus maxillae infixis discindimus, morsus dicitur, illa vero, qua so-

A

li.

lidam & tenacem partim commolimus, partim
faliua commiscemus, proprie manducatio.

§. 2.

Prima dentitio & secunda.

Dum nascitur homo, destinatus soli lacti
est, ideoque dentibus destituitur. Nascuntur
vero dentes, vbi mater fatigata ab lactationem
desiderat, & infans cibis iam solidioribus aptus
est.

Circa septimum annum excidunt primi
dentes, nouique succrescere solent.

Annotatio. Dentitionis primae varium tem-
pus, varia incommoda. Causae varietatis.
Facilior est dentitio altera, & cur?

§. 3.

Fabrica dentis.

Dens vero duplici substantia fit, vna ossea,
altera peculiari fabrica, non simili reliquo ossi;
vitrea quasi & splendente. Ossea pars, quam
radicem vocant, gingiuis tegitur; corona su-
pra alueolos exstat. Radix ex cono fit, vnico
vel pluribus, qui caui foramine recipiunt vasa
rubra neruosque.

Oriuntur quidem arteriae in maxilla supe-
riori a dentali propria, in inferiore a maxillari
interna. Tot ramos dentibus suppeditant, quot
radices sunt; plures ergo dentibus molaribus.

Inde

Inde tanta haemorrhagia nascitur euulso dente, vti plura exempla sunt haemorrhagiae hic funestae.

Nervi in maxilla superiori a nervo alveolari & infraorbitali sunt; in inferiore a nervo maxillari proficiscuntur.

Comites arteriarum dentes adeunt.

Nutrimendum denti necessarium ab arteriis affertur, perpetuo enim reparari debet, quod deteritur; A praeva succi alentis indole dolor, caries, vacillatio, fordities.

Sensus denti perinde necessarius a nervis pendet. Is saepe acer est; late se extendit; remotas partes afficit; febrim, convulsiones producit; inque hysteriis, hypochondriacis mira irritabilitatis & consensus phaenomena exserit. Num odontalgia grauidarum ab vtero?

Superior pars dentis ossea, ne nuda aeri & offensae pateret, singulari materia duradensaque incrustata est, quae vitro opaco comparari potest.

Hac male nutrita, morbo consumpta, aut dentifriciis abrasa succedit caries, nigredo, perforatio, fordities, perpetua denique odontalgia.

Annotatio 1. Quum nervus quinti paris, vt observationes practicae docent; consensualis fit, facile explicantur spasmi & dolores earum partium, quae ab eodem nervo ramos accipiunt.

Annotatio 2. Sensus dentis aser unde oritur? ob quam causam necessarius? Stupor dentium. Cur odontalgia soluitur tumore genae? unde saluatio eius comes? Quaeenam praecipuae corruptionis, perforationis dentium causae? Quid de dentifriciis censendum?

Cur saepe ab acuto sono stupor dentis? Quid timendum est in euulsione dentis? Quare aliqui tam frequenter dentium dolori obnoxii?

§. 4.

Classes dentium.

Dentes vero pro vario vsu, quem habent, diuersae sunt figurae, & in tria genera diuiduntur. Alii & priores sunt incisui, canini alii, alii molares.

Incisui, vtrinque quatuor, radicem vnam & maximam, coronam vitream in speciem cunei excavatam habent. Diminuunt fibras in minimas portiones, diuiduntque per modum forcipis.

Altera classis dentium caninarum nomen obtinet. In quouis maxillae latere vnicas, radicem quam caeteri, longiorem habet, coronam vere conicam in punctum abeuntem. Maximum huic dentium generi robur est. Inseruiunt retinendo cibos, & lacerando.

Molares sunt eiusmodi, quibus plana superficies, sed serobibus aliquot & eminentiis exsculpta. Radices plures habent, duas, tres, qua-

quatuor, etiam quinque; saepe, quod euulsionis periculum creat, diuaticatas. Anteriores vtrinque duo; tres posteriores maiores; in vniuersum igitur octo. Coronam in tot scopulos diuisam habent, quot radices sunt. Frangunt potentissime dura corpora & in mollem puluem terunt. Hinc absunt in brutis, quae solis vescuntur carnibus.

Annotatio. Radix longior canini superioris est, vt in sinum Highmori subinde penetret. Hinc spasmi faciei, oculatorum, & acrior dolor in horum dentium eruptione.

Vidi conuulsiones, rubores, epilepsiam & varios motus spasmodicos hoc dente laborante natos.

Annotatio 2. De dentibus egit praecclare ALBINVS in suis *Annotationibus academicis*, & HUNTERVS.

§. 5.

Maxillae: superior, inferior.

Machina, quae cibos comminuit & terit, duabus componitur maxillis, superiori & inferiori; haec mobilis superiori immobili innititur.

Quando os aperimus, maxilla inferior deducitur; manducaturi eandem iterum adducimus, in latus mouemus, reducimus, superiori denique fortiter adprimimus.

Obsequiosam hanc in omne latus mobilitatem efficit peculiaris dearticulatio & interpositus

titus

fitus inter condylum maxillae & tuberculum ossis temporum meniscus cartilagineus, vtrinque in medio cauus.

Annotatio. Natura, vtilitas menisci.

§. 6.

Musculi maxillam eleuantes.

Maxilla inferior in manducatione primum deorsum duci, dein eleuari & adprimi debet.

Deprimunt biuenter, qui inseritur maxillae inferiori ad symphysin, tum geniohyoideus, mylohyoideus, & proprium pondus.

Eleuatores vero musculi tres numerantur:

1. TEMPORALIS; eleuat satis fortiter: Quando solus agit, vna maxillam retrorsum ducit. Fortissimus in brutis, vt leone. A musculi huius conuulsione, aut potius rigore oritur tetanus, seu inuoluntaria oris constrictio.

2. MASSETER. Breuis musculus est, sed durissimus, cuius actio praecipue in manducando obseruari potest. Eleuat maxillam inferiorem, & recta, si cum temporali operatur. Caput ad maxillam depressum & firmatum deprimit.

3. PTERIGOIDEVS internus. Eleuat maxillam, in quam retrorsum descendens inseritur; sed eam quoque ad latus oppositum promouet.

§. 7.

§. 7.

Motus maxillae inferioris lateralis.

Motus maxillae lateralis fit peculiari modo, vt maxilla possit considerari tanquam circinus; velut in se quibus facile experiri potest.

Huic motui praeficitur musculus pterygoideus externus; seruit etiam internus. Ille quum obliquus sit, & extrorsum feratur, maxillam inferiorem antorsum ducit, & motum facit lateralem, qui requiritur ad molendum. Fit hoc resistentia dentium inferiorum contra superiores.

Annotatio. Stupendum est musculorum non adeo grandium in retinendo & eleuando momentum. Exempla aliquot collegit HALLE-
RVS, vidi ipse in Tyrolensi. Mensam is sex circiter pedum sustulit, gestauit. Sed quilibet fere homo durissima amygdali ossicula frangere potest; aliqui etiam ossicula perfici.

Mensuram vis definiuit DESAGVLIERS. Vnde vero hoc maius robur? Cur in nonnullis morbis conuulsuis, etiam per consensum hos musculos deglutitionis tetanus rigefacit?

§. 8.

Cibi retentio, subministratio.

Ne cibus inter dentes contentus elabatur, isque, si forte elapsus fuerit, dentibus iterum subministrari possit, suam commodant operam

musculi buccarum, zygomaticus, musculi labiorum, buccinator.

§. 9.

Saliva; eius origo.

Cum cibo inter dentes agitato & commanfo miscetur humor oris, qui in glandulis conglomerati generis secretus, per ductus proprios durante masticatione in os iugiter confluit, humectat, soluit, & saliva appellatur.

Ex triplici fonte ea scaturiginem sumit.

IMO) PAROTIS. Est maxima e genere conglomeratarum glandula, & replet vacuum spatium inter angulum maxillae inferioris, processum mastoideum, & auriculam.

Componitur ex acinis duris compressis, quos multa cellulosa tela reuincit.

Multa habet vasa, ab arteria imprimis temporali, nervos vero & a duro & a tertio ramo quinti paris.

A sanguine per acinos ex minimis arteriis glomeratos diuiso segregatur sensim salivialis humor, quem ramuli ex acinis nati in ductum denique vnicum deuehunt. Albus hic canalis, teres, per discedentes fibras buccinatoris resecto sine in buccarum caueam aperitur.

GLANDULA MAXILLARIS priori minor, subrotunda, perinde acinis cellulosa iunctis facta, adhaeret angulo maxillae inferioris; vasa habet &

nervos

neruos a quinti ramo linguali & ex eius ganglio aduenientes. Eius ductus plurimis radiculis natus in papillam receptus ad latus freni linguae aperitur.

SVBLINGVALIS demum glandula tres, quatuor, ad viginti breues ductulos edit, qui linguae oram perforant, & saliuam excernunt.

Aliae praeterea glandulae dantur, sed simplices, solidae, ouatae; ductu breui excretorio membranam oris perforant, & in genis labiisque aperiuntur, genales, molares dicuntur.

§. 9.

Salivae natura.

Humor glandulosus saliuam dictus super ignem totus exhalat. Caret omni sapore, odore & colore in homine sano. Lentus, viscidulus spumam concipit.

Destillatio inde elicuit plurimam aquam, parum spiritus salis & terrae. Maiori copia inspissata salem tessellatum diaphanum, & viscidum quid reliquit. Cum aqua non perfecte miscetur, neque cum oleo. Addita carni eius putrefactionem impedit; promouet vero fermentationem in aciescentibus.

Constat itaque ex aqua, viscido, sale, terra, & perexiguo forte olei tenuissimi momento. Vim aliquam soluentem sine dubio continet, ut ideo saponacea non immerito dicatur.

A 5

Per

Per morbos vero ingentes patitur mutationes; acrior enim, falsa, rodens, glutinosa, virescens, amara, lurida, graueolens, acida, putredinosa, inficiens, & quasi venenata fit. Has omnes fere alienationes in aegrotis vidi.

In rabie canina, in scorbuto, in hypochondriacis, a sumto mercurio, post longum ieiunium, in cachexia, in ictero & putridis morbis frequentissime. Sola ira acredinem ingenerasse visa est, & in homine & in animalibus percitis.

Annotatio. Saliva igitur sequitur indolem sanguinis; facillime lentescit, falsedine imbuitur, acrimoniam induit, soluitur, alienatur. A solo ieiunio acritas, erosio, & foetor animae. Saepe tamen morbos, praesertim acutos, largiori effluxu iudicat.

§. 10.

Salivae excretio.

Etsi iugiter saliva in glandulis separetur, & in nonnullis etiam, praesertim hypochondriacis, copiose stillans exspuatur, tamen exitus & fabricae necessitate tempore manducationis compressae glandulae suum liquidum vberius fundunt.

Parotidem masseter tumidus vrget & instratus cutaneus colli, maxillarem biuenter & mylohyoideus.

Sunt

Sunt vero & aliae causae, non mechanicae, a quibus salivae fluxus augetur. Ita fames, appetentia, grati ferculi aspectus, nausea, irritatio ventriculi, foniculum salivae exprimit. Idem fit a certis medicamentis irritantibus ore volutatis, quae ideo salagoga vocantur. Viuida rei nauseosae idea, cupido, ira salivam copiose movet.

Irritabiles igitur & valde contractiles sunt ductus secretorii, glandulae praesertim sublingualis, a quibus ipsemet in exacerbatione febris biliosae foniculos proici aegerrime ferebam.

Contractilitatem hanc acuit vel uniuersa generis nervosi mobilitas, vel propria aliquibus ductuum salivarium maior irritabilitas.

Hinc facilior aliis, aliis difficilior salivatio; os quorundam perpetuo madet, aliorum vere resiccatum. Vidi in peracutis fere nihil salivae, vtut masticauerint, adfluxisse, sputasse vero perpetim maniacos, phreniticos, verminosos & acido laborantes. Matrona per longum funesti morbi decursum primum nocte & in somno, dein interdum salivam acrem viscidam ex ore dimisit. Subit memoria alius, cui post paralyticam oris adfectionem & tumorem linguae iugis salivae effluxus foedo spectaculo oboriebatur.

A nervorum turbis augeri salivae fluxum, vidi in epilepticis & convulsis.

• Insignem ventriculum inter & glandulas salivales

liuales consensum innumerae docent obseruationes.

Annotatio. His utiles ex aliis obseruationes adiciere liceat. Ad tres quatuorue pedes in ieiuno proiici saliuam vidit BLANCARDVS. Longissime proiciebat saliuam TEICHMEIERVS, dum os aperiebat. Ab ictu electrico saliuæ fluxus accelerabatur; & cum conuulsione maxillæ inferioris perpetua saliuatio coniungebatur. Vulneratus ductus stenonianus inter passum ad 5 & 6 vncias saliuæ suppeditabat. Cum mictu copioso alterna saliuatio. Ab vrina repulsa saliuæ copiosus fluxus; item a refrigerio pedum.

Quilibet ergo idoneus stimulus, prae ceteris tamen irritans nicotianæ, pyretri, feminis staphisagriae & sabadillæ, fumi tabaci, piperis, vel proxime vel remote saliuæ fluxum auget. Minuit eundem deriuatio, aestus febrilis, subitum refrigerium, auctior alia euacuatio.

§. II.

Saliuæ utilitas.

Salua aquosa est, viscida, saponacea; inde varia eius utilitas facile colligitur.

1. Cibum inter dentes subactum mollit, inuiscat, pastaceum reddit; hinc facilius eius deglutitio, digestio.

2. Soluit oleum & salia in cibis contenta; unde & maior ex subactis gratia, & praeuia in ore digestio, quæ fere æquat illam, quam vis ventriculi exserit.

3.

3. Deglutita auget menstrui liquoris copiam, supplet defectum.

Annotatio. Inde ex solo abusu nicotianae & passillorum saliuam mouentium perit ciborum coctio, & oritur tabes. Nimia saliuae iactura, quam producebat vulnus ductuum salinallium, acrimonia humorum, febris, dissolutio humorum, exhaustit aegros, & in marasmm letalem coniecit. * Idem a saliuatione arte concitata fieri ambulancia veneris spectra testantur.

C A P V T II.

D E G L U T I T I O.

§. I.

Quid sit?

Cibus inter dentes commolitus, & cum saliu in pastam subactus mollis, figurabilis, per cauum oris, ad fauces promoueri, promotus per angustias eius in oesophagum deprimi, tandem in ventriculum descendere debet.

Ordine haec omnia peraguntur & ministerio plurium musculorum. Non solum autem partes deglutitioni seruietes in hac actione operantur, sed & aliae, quae his vel annexae, vel vicinae sunt, ne bolus, aut liquidum in alienas aberet vias. Hinc narrationis difficultas.

In

* LORRY. TISSOT. HAEN.

Quod a suctione fumi nicotianae pereat famer, non iacturae saliuae, sed oleo plantae adscribi debet.